

Vygintas Bronius Pšibilskis

KAZYS PAKŠTAS

ir atsarginė Lietuva

Vygintas Bronius Pšibilskis

**KAZYS
PAKŠTAS**
ir atsarginė Lietuva

Vygintas Bronius Pšibilskis

KAZYS PAKŠTAS

ir atsarginė Lietuva

VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2021

Antrasis pataisytas ir atnaujintas leidimas

Recenzavo:

prof. habil. dr. Kęstutis Kilkus

doc. dr. Algis Povilas Kasperavičius

Redaktorė

Inga Liutkevičienė

6–7 puslapiuose – K. Pakštas su papūga Koko namo Vaižganto g. 10 balkone.

Kaunas. K. Pakšto nuotrauka. Rasos Adomaitytės archyvas

Jei šalia knygoje panaudotų nuotraukų nenurodyta jų autoriaus, jis nežinomas

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Knygų serija „Vilniaus universitetas visiems“

ISSN 2669-2295

ISBN 978-609-07-0647-3 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0648-0 (skaitmeninis EPUB)

DOI: <https://doi.org/10.15388/vup-book-0016>

© Vyintas Bronius Pšibilskis, 2021

© Vilniaus universiteto leidykla, 2021

TURINYS

Mielas skaitytojai / 9

Pratarmė / 13

Padėka / 18

19 RENKANTIS GYVENIMO KELIĄ

Nuo Alaušo iki Čikagos / 21

Lietuviškoji veikla Amerikoje / 37

Diplomatinė misija Europoje / 46

Studijos Šveicarijoje, sugrįžimas į JAV / 59

77 LIETUVOS LAIKINOJOJE SOSTINĖJE

Akademinių karjeros vingiai / 79

Didysis keliautojas / 105

Geografų draugijos įkūrėjas / 125

Šeimos židiny / 131

141 POLITINĖ IR VISUOMENINĖ VEIKLA

Katalikiškosios demokratijos srovėje / 143

Naujaromuvių sambūryje / 152

Draugijose, sąjungose / 158

165 TAUTOS GYVASTINGUMO ŽADINTOJAS

Lietuvos moderninimo gairės / 167

Federalistiniai sumanymai / 183

Atsigręžti veidu į Baltiją / 198

Atsarginės Lietuvos vizija / 212

231 DVIDEŠIMT METŲ UŽ ATLANTO

Darbas Lietuvai sunkmečiu / 233

Politinio emigranto dalia / 249

Vidurio Europos vienytojas / 265

Paskutinė viltis / 280

297 EPILOGAS

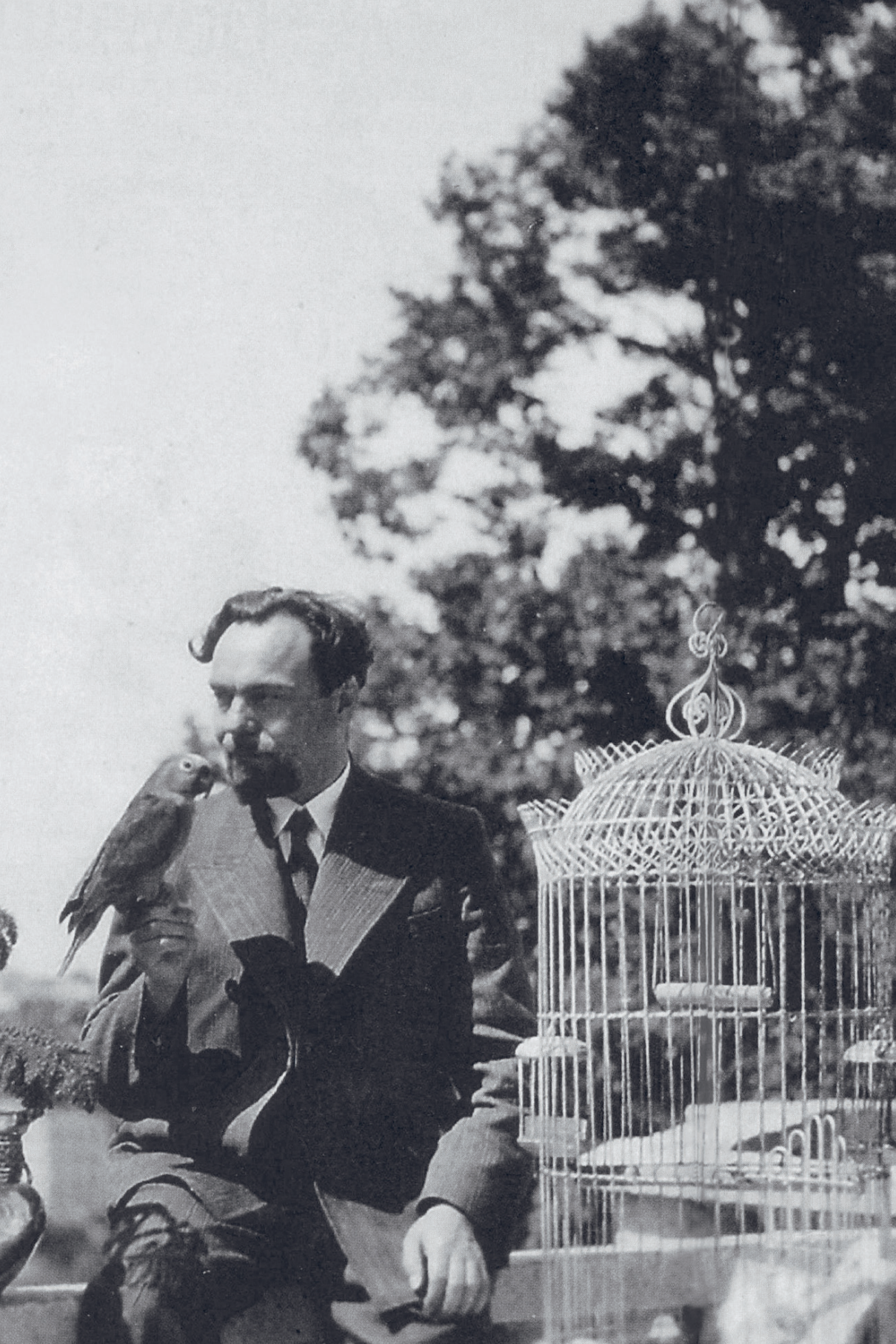
Šaltiniai / 311

Santrumpos / 334

Asmenvardžių rodyklė / 336

Apie autorių / 343

kviečiu Jus drauge pakeliauti abipus Atlanto įspaustais profesorius K. Pakšto gyvenimo ir veiklos pėdsakais, pamąstyti, kas buvo jis – tuščių fantazijų profesorius ar rimtas mokslo vyras, susirūpinęs savo tautos ir valstybės likimu. Pirmasis šios knygos leidimas, pavadintas „Kazys Pakštas: tarp vizijų ir realybės“, pasirodė 2003 metais. Imtis knygos tada paskatino profesorius Kazio Pakšto „atradimas“ rengiant „Civilizacijų istorijos“ paskaitų kursą Vilniaus universiteto studentams – būtent profesorius, domėjęsis civilizacijų raidos ypatybėmis bei tarpusavio santykiais, pirmą kartą Lietuvoje panaudojo lyginamosios civilizacijų analizės metodą. Pastudijavus jo gyvenimą ir darbus giliau, prieš akis iškilo vieno iš pirmųjų nepriklausomos Lietuvos Respublikos mokslininkų, geografijos mokslo pradininko, geopolitiko, visuomenės veikėjo, patrioto, idealisto, vizionieriaus daugiašakė, spalvinga asmenybė. Jos žavesio įtaigoje parašytą mano knygą vienas recenzentas pavadino „Kiek pagražintas paminklas Kaziui Pakštui“. Geranoriškos recenzentų pastabos, patarimai, skaitytojų atsiliepimai buvo svarbi paskata po daugelio metų grįžti prie K. Pakšto ir parengti pataisytą, gerokai pakeistą, patrumpintą ir naujai pavadintą knygos variantą. Tarpukario Lietuvos realijų sužadintos profesorius vizijos, idėjos, kartais pompastiški šūkiai kai kuriems kritiškiems nūdienos skaitytojams gali kelti šypsena. Tačiau daugelis jo minčių apie nepriklausomybės išsaugojimo būdus moderninant, sujūrinant Lietuvą, plėtojant jos kultūrą, mokslą, sprendžiant demografijos, emigracijos problemas, stiprinant ryšius su diaspora, vienijantis su draugiškais mažaisiais kaimynais ir šiandieną išlieka aktualios. O pats prof. K. Pakštas galėtų būti demokratijos, pažangos simboliu, papuošti ir pagyventi dabartinės Lietuvos viešojo gyvenimo lauką, kuriam labai trūksta originalių idėjų ir tokio užmojo žmonių kaip jis.

K. Pakšto lakios fantazijos vizijos žadina Lietuvos menininkų vaizduotę. Valstybinio Vilniaus mažojo teatro režisieriaus Rimo Tumino ir dramaturgo Mariaus Ivaškevičiaus spektaklis „Madagaskaras“ sukėlė nemaža kontroversiją. Jo pagrindinis veikėjas Kazimieras Pokštas ragina atsigręžti „veidu į jūrą“, skelbia kitas geopolitiko nepriklausomybės laikotarpio idėjas. Režisieriaus ir scenarijaus autoriaus Karolio Kaupinio filmo „Nova Lituania“ pagrindinio veikėjo Felikso Gruodžio, pateikusio vyriausybei idėją išgelbėti

✦ Valstybinio Vilniaus
mažojo teatro
spektaklio pagal
M. Ivaškevičiaus pjesę
„Madagaskaras“,
režisierius Rimas
Tuminas, programa.
Atvaizdo fotografas
D. Matvejev

Gediminas pr. 22, Vilnius.

Neseniai Vilniaus mažasis teatras persikėlė į naujuosius rebermontuojamus savo namus pačiame miesto centre. Toliau XIX a. pabaigoje - XX a. pradžios architektūros ir kultūros istorijos paminklas. Čia buvo frengta teatro salė, vilniai - žiemos sodas. Vilniaus mažasis teatras siekia atkurti nuo XX a. pradžios čia veikusių teatrų ir lietuvių kultūros centrą. Šiuose pastate įkūrus lietuvių drąsąją „Pilsa“ antrajame XX a. dešimtmetyje buvo surbuiamas kadamas židūnys, an jai veikė anųjė Jono Basanavičiaus, Petro Vileičio vardai. Besidomint pastato istorija, viename iš Lietuvos muziejų daugiau kaip prieš dešimtį metų buvo atvasta teatro uždanga, kurią XX a. pradžioje nupavė Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Rūmų, brevelis metu 2005 m. jį uždangę gales išvysti Mažojo teatro židūnais.

VALSTYBINIS VILNIAUS MAŽASIS TEATRAS
Gedimino pr. 22, Vilnius
Tel. 361 31 75, tel. fakso 361 31 95
www.vmt.lt, info@vmt.lt

TEATRO IR KINO
INFORMACIJOS IR EDUKACIJOS CENTRAS

VALSTYBINIS VILNIAUS MAŽASIS TEATRAS

Marius Ivaškevičius

MADAGASKARAS

Režisierius statytojas - Rimas Tuminas
Režisierius - Arvydas Daplys
Scenografi ir kostiumų dailininkė - Vilma Masteikienė
Kompozitorius - Faustas Latėnas

Vaidina:
 Motina - Eglė Gabrėnaitė
 Tėvas - Audris Chadaravičius, Arvydas Daplys
 Kazimieras Pektas - Ramūnas Cicėnas
 Salė - Gintarė Latėnaitė
 Mili - Valda Bickutė
 Helė - Vaida Būrytė
 Veronika - Ilona Kvierkutė
 Oskaras - Mantas Vaitiekūnas
 Pranciškus - Leonardas Pobodnoscevas
 Lietuviai - Jokūbas Barckis,
 Audrius Bružas, Balys Latėnas,
 Vytautas Rumlas (jaun.), Ineta Stasiulytė

Premjera - 2004 m. sausio 30 d.
 Spektaklio trukmė - 1 val. 45 min.

Teatro meno vadovas Rimas Tuminas
Teatro vadovas Faustas Latėnas

XX a. Lietuvos istorijoje sunku rasti kitą asmenybę, kuri būtų turėjusi tiek kultūrinių, geopolitinių bei visuomeninių idėjų ir tiek drąsų projektų bei užmojų. Geografas, keliautojas ir visuomenės veikėjas Kazys Pakštas (1893-1960) vadintas "propagandos ministru be ministerio rango", "laisvos Europos žygiuotoju", "Ulisu", "lietuvių nomadu", "patriotiniu viesulu", "tautos šaukliu", "tautiniu apaltu", "lietuvių Ciceronu", lygintas su J. A. Herbačiausku, S. Šalkauskiu, A. Lincolnu ir A. von Humboldtu. Tai kolumbiška asmenybė, visą gyvenimą besiveržusi į naujas erdves. Kazys Pakštas unikalus tuo, kad trokšdamas apsaugoti Lietuvą bei Vidurio Europą nuo įvairių gresnių, naudojosi ne vien retorinėmis priemonėmis, bet ir ėmėsi konkrečių veiksmų. Apie tai byloja jo bandymai sukurti vidurio Europos krikščionių demokratų uniją bei antrąją, "atsarginę", tėvynę, vadinamąją Dausvą, Bahtoskandijos konferencijos idėja.

- ✦ Kino filmo „Nova Lituania“ afiša.
© „Čiobreliai“ (M-Films).
Dizainerė Paulė Bocullaitė

šalį nuo pražūties skubiai sukuriant atsarginę Lietuvą užsienyje, prototipas – K. Pakštas. Abu meniniai kūriniai sulaukė didelio Lietuvos ir užsienio publikos, kritikų susidomėjimo, nuskynė laurus ne viename tarptautiniame festivalyje. Jei ne smagi meninė išmonė, tai, tikriausiai, prof. K. Pakšto vardas ir šiandieną būtų žinomas tik labai mažam specialistų ratui. Tokiame fone kilęs noras paskleisti visuomenėje kuo daugiau konkrečių, tyrinėjimais pagrįstų žinių apie prof. K. Pakšto gyvenimo kelią ir svarbiausias jo idėjas, buvo dar viena paskata vėl imtis darbo.

*Pagarbiai,
autorius*

”

„...be fantazijos, be vaizduotės, be
gyvų koncepcijų nieko žymesnio
pasauly nesukurta“

/ Kazys Pakštas /

Vizija be veiksmo yra tik svajonė,
veiksmas be vizijos – košmaras

/ Japonų patarlė /

XIX a. pabaigoje Utenos apskrityje gimusiam smalsiam ir gabiam Pakštų Kaziukui buvo lemta tapti viena iš ryškiausių nepriklausomos Lietuvos Respublikos ir išeivijos asmenybių – mokslininku, pedagogu, švietėju, publicistu, keliautoju, bankininku, politikos ir visuomenės veikėju. Kazys Pakštas garsėjo įdomiomis idėjomis, originaliais sumanymais, toli siekiančiais projektais, kurių taip stigo tuometinei Lietuvai. „Vitalizmo apaštalas“, „tautinis apaštalas“, „dinamiškiausia lietuviškos visuomenės asmenybė“, „vienas iš žymiausių tautos dvasinių vadų“, „tautos šauklis“, „Ulisas“, „kilnusias nenuorama“, „politikos svajotojas“, „nepripažintas pranašas“, „lietuviškoji Kasandra“, „didysis realistas“ – tokiais epitetais bendraminčiai apibūdino K. Pakštą. Kitokių politinių nuostatų žmonės, nesugebėję arba nenorėję perprasti mokslininko minties vingių, matė vieną siaurą jo asmenybės aspektą ir pagal tai jam lipdė etiketes. K. Pakšto pranašiškos idėjos gavo tuščių, keistų fantazijų, o jų kūrėjas – politikos vizionieriaus, fantazijų profesoriaus vardą. Ne kartą buvo išjuoktas, piktai pultas. Net išeivijoje, kai K. Pakštas sutiko iš JAV vykti į Europą skatinti Lietuvos laisvinimo darbo, „buvo išgirstas tas pats atsakymas: negalima, jis fantastas“¹. Dėl plačiai paskleistų prasimanymų kai kas ir šiais laikais mokslininką vadina „skandalinguoju Pakštu“, o jo pavardę sieja su siūlymu nupirkti dalį Madagaskaro salos ir per keliolika metų į ją perkelti visą Lietuvą.

K. Pakštas – profesionaliosios geografijos Lietuvoje pradininkas, dėjęs klimatologijos, ežerotyros mokslų pagrindus, plėtojęs istorinę, politinę, ekonominę ir socialinę geografiją. Jis įkūrė Lietuvos geografų draugiją, užmezgė ir palaikė ryšius su Baltijos, kitų šalių mokslininkais, propagavo žinias apie Lietuvą. Vienas iš svarbiausių K. Pakšto mokslinio pažinimo metodų buvo kelionės. Ne veltui jis pripažintas vienu iš garsiausių nepriklausomybės laikotarpio keliautojų.

Visą gyvenimą K. Pakštas puoselėjo idėją grąžinti lietuvių tautai kadaise jos turėtą didybę ir garbę, Lietuvą perkelti iš apsnūdusio Rytų pasaulio į dinamiškuosius Vakarus, pasukti jos gyvenimo laikrodį 100 metų į priekį. Profesorius pirmasis įspūdingiausiai prabilo apie Lietuvos geopolitinės situaci-

- ★ Dvipusis medalis geografiui, geopolitikui profesoriui Kaziui Pakštui atminti. Bronza, 1995 m. Autorius M. Narbutas. Medalio aversas ir reversas. V. B. Pšibilskio nuotraukos.

jos sudėtingumą, numatė būdus sunkiai atgautai politinei nepriklausomybei išsaugoti, o nepavykus – ragino aktyviai puoselėti lietuvių tautinę tapatybę. Vienas pats suformulavo Lietuvos nacionalinius interesus ir nacionalinio saugumo strategiją, grindžiamą ne karinėmis priemonėmis, o tautos ryžtu pasikliauti savimi. Reikalavo pasiaukojamai plėtoti kultūrą, mokslą, meną, literatūrą, moralę ir sveikatingumą, ugdyti iniciatyvą, veiklumą, stiprinti demokratiją, veiksmingai pasinaudoti jūros teikiamais pranašumais, spręsti socialines problemas. Intelktingam pajėgumui plėtoti K. Pakštas akino įvairių pažiūrų tautiečius bendradarbiauti, įgyvendinti kultūrinę autonomiją, politinę toleranciją. Bene pats kontroversiškiausias, plačiausiai žinomas K. Pakšto kūrybinio palikimo aspektas – jo siūlymai racionaliai tvarkyti emigracijos problemą. Antrosios, atsarginės Lietuvos idėją sunkiai suvokė plačioji visuomenė, iš pradžių gana priešišškai sutiko tautininkų valdžia.

Vieno iš didžiausių nepriklausomybės laikotarpio keliautojų neramus būdas, paties K. Pakšto išpranašauti lemtingi istoriniai lūžiai padalijo mokslininko gyvenimą tarp Lietuvos ir Amerikos. XX a. 4-ojo dešimtmečio pabaigoje atsidūręs emigracijoje, praradęs galimybę dirbti savame krašte, profesorius gyveno laisvos, nepriklausomos Lietuvos vizija, o jai priartinti negailėjo nei laiko, nei vis trapesnės sveikatos. Todėl K. Pakštą drąsiai galima

apibūdinti tais pačiais žodžiais, kuriuos jis kadaise skyrė savo bendraminčiui Leonardui Šimučiui: *dviejų kontinentų lietuvis*². K. Pakšto gyvenimo tarpiniai abipus Atlanto sunkino jo įvairiašakės veiklos ir kūrybos tyrinėjimus.

K. Pakšto asmenybės ir idėjų originalumą, nestandartinį požiūrį į Lietuvos geopolitinę situaciją pirmasis įvertino artimas bičiulis prof. Stasys Šalkauskis (1886–1941). Dar XX a. 4-ojo dešimtmečio pradžioje jis taikliai pažymėjo, kad K. Pakštas nepriklauso prie žmonių, kurie sugeba atkreipti į save visuomenės dėmesį iš stipresnės savo pusės. Aktyvumas dažnai traukia jį į žygius, kurie suteikia jam triukšmingą pagarsėjimą dalykuose, nesudarančiuose jo tiesioginio pašaukimo³. Filosofas žavėjosi geografo minties konstruktyvumu, plačiu geopolitiniu akiračiu, suformulavo iš K. Pakšto nuostatų išplaukiančius realios tautinės politikos „kategorinius imperatyvus“. Pirmajam K. Pakšto biografui Vladui Viliamui (1904–1972) jo mokytojas – aro prigimties žmogus, romantikas. Kupiname tragizmo, nusivylimų, nepelnytų priekaištų jo gyvenime viską nustelbia aukštaitiškas giedrumas⁴. Literatūros tyrinėtojas Juozas Brazaitis (Ambrasevičius) (1903–1974), išėivijoje K. Pakštą lyginęs su Juozo Tumo-Vaižganto „Pragiedrulių“ Napaliu, nuodugniau apžvelgė jo visuomeninių idėjų įvairovę. J. Brazaičiui (Ambrasevičiui) profesorius buvo vienas iš lietuvių visuomenės dvasios žadintojų, „kuris purtė, audrino savo visuomenę, kaip tas šventųjų knygų angelas, syki per metus nusileisdamas į kūdrą ir sukeldamas bangas, kuriose pirmieji ligonys atgaudavo sveikatą“⁵.

Netikėtai mirus prof. K. Pakštui, žymus išėivijos bibliografas Aleksandras Ružancovas (1893–1966), įsteigęs privačią Lietuvių bibliografinę tarnybą, sukūrė pirmą prasmingą kultūrinį paminklą mokslininkui. 1961 m. jo parengtame literatūros sąrašė, pacituojant svarbiausias mintis, buvo pateikta apie 50 laisvojo pasaulio lietuvių spaudos atgarsių į K. Pakšto netektį. Dar po metų buvo parengta „Pakštiana, 1926–1961“ – medžiaga prof. K. Pakšto bibliografijai ir biobibliografijai⁶.

Tikrą literatūrinį paminklą įžymiajam lietuvių mokslininkui sukūrė jo ilgametis artimas bičiulis ir bendramintis šveicaras prof. Juozas Eretas (Jozeph Ehret, 1896–1984). 1970 m. Romoje išėjo beletrizuota, tačiau įvairiais šaltiniais pagrįsta J. Ereto knyga „Kazys Pakštas: Tautinio šauklio odisėja“. Remdamasis publikacijomis, didelėmis pastangomis iš okupuotoje Lietuvoje gyvenančio brolio gautomis žiniomis, įvairių žmonių nuomonėmis, vertinimais, atsiminimais, biografas pagarbiai apibūdino profesoriaus asmenybę, nušvietė jo gyvenimo ir veiklos etapus. Veikale subtiliai apžvelgtas K. Pakšto santuokinis gyvenimas, charakterio bruožai, dorybės ir silpnybės.

J. Ereto monografija ilgą laiką buvo vienintelis išsamus darbas apie K. Pakštą. 2002 m. Baltoskandijos akademija Lietuvoje išleido jos antrą pataisytą leidimą su dr. Silvestro Gaižiūno pratarne⁷.

Sovietmečiu Lietuvoje prof. K. Pakšto – „klerikalinio visuomenės veikėjo“ – darbus draudė cenzūra, jie nuo visuomenės akių buvo slepiami vadina muosiuose specialiuosiuose fonduose. Tyrinėtojams neleista naudotis mokslininko kūrybiniu palikimu, jį studijuoti ir vertinti. Lietuvybės išsaugojimu susirūpinusį mokslininką bandyta sumenkinti, išjuokti, parodyti kaip savanaudį britų agentą, skaičiuojantį dolerius, gaunamus už išeivijos verbavimą į sunkiai apgyvendinamą tropikų šalį – Britų Hondūrą. Taip K. Pakštui buvo atsilyginta už griežtą Lietuvos sovietinės okupacijos pasmerkimą, žinių apie daromus nusikaltimus skleidimą Vakarų pasaulyje.

XX a. pabaigos tautinis atgimimas, atkurta nepriklausomybė prikėlė prof. K. Pakštą iš užmaršties ir sugrąžino Lietuvos žmonėms. Dideli nuopelnai tenka geografui prof. Stasiui Vaitekūnui (1941–2016), kurio publikacijos naująją lietuvių kartą plačiau supažindino su mokslininko biografija, tyrinėjimais, geopolitinėmis nuostatomis, vizijomis ir programomis⁸.

Domėjimasis K. Pakšto asmenybe ir darbais ypač sustiprėja ruošiantis paminėti jubiliejines profesoriaus gyvenimo kelio pradžios ir pabaigos datas*. Tomis progomis Lietuvos spaudoje pasirodo nemažai publikacijų, kurių daugelis yra kompiliatyvios, kartojančios kelis tuos pačius K. Pakšto veržlaus ir komplikuoto gyvenimo faktus ir apibūdinimus. Originaliau, analitiškiau į K. Pakšto kūrybinį palikimą bei veiklą pabandė žvilgtelėti Povilas Kavaliauskas⁹, Algirdas Poška¹⁰, Ramūnas Labanauskas¹¹. Humanitarų istoriografijoje nežinotą profesoriaus veiklos momentą – vadovavimą Tarp-tautiniam bankui – nušvietė Lietuvos bankininkystės istorijos tyrinėtojas ekonomistas dr. Vladas Terleckas¹². Naują medžiagą paskelbė istorikas Juozas Skirius, apibūdindamas K. Pakšto veiklą Lietuvos valstybės tarnyboje Amerikoje 1939–1940 metais¹³. Itin svarbūs Juozo Vitėno sukaupiti ir „Drauge“ paskelbti faktai apie K. Pakšto ir jo bendraminčių pastangas rasti naujas erdves lietuvių tautai¹⁴.

Šiame darbe, naudojantis Lietuvoje prieinamais archyviniais dokumentais, periodine spauda, kitų autorių darbais, mėginama:

- naujais visuomeninės, politinės, pedagoginės ir mokslinės veiklos bei asmeninio gyvenimo duomenimis praturtinti K. Pakšto biografiją;

* Įvairiuose leidiniuose pasirodžiusias ir aptartas profesoriui skirtas publikacijas galima rasti pirmajame šios knygos leidime.

- apibūdinti K. Pakšto įnašą į Lietuvos geografijos mokslą, parodyti jo reikšmingiausių socialinių, politinių ir kultūrinių idėjų, vizijų ištakas, ryšį su konkrečia laikmečio terpe ir pastangas jas įgyvendinti.

K. Pakšto kūrybinis palikimas yra svarbiausias šaltinis mokslininko biografijai, kūrybai ir veiklai studijuoti.

Per 14 metų Lietuvos Respublikoje išleistos penkios prof. K. Pakšto knygos, kai kurios iš jų – dar ir prancūzų, lenkų, latvių kalbomis, keletas brošiūrų, per 60 mokslinių ir daugybė kitų straipsnių. Išeivijoje mokslines profesoriaus studijas skelbė Lietuvių kultūros institutas, „Lietuvių enciklopedija“, „Aidai“ ir kiti leidiniai. Visą prof. K. Pakšto kūrybinį palikimą gali sudaryti gerojai per 200 publikuotų pozicijų. Dalis jų paskelbta Baltoskan-dijos akademijos išleistame K. Pakšto straipsnių rinkinyje „Kultūra. Civili-zacija. Geopolitika“¹⁵. Reikšmingos nepublikuotos medžiagos apie K. Pakštą aptikta Lietuvos centrinio valstybės archyvo fonduose, K. Pakšto laiškuose, saugomuose Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių, Lietuvos naciona-linės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuose. Da-lis profesoriaus epistolinio palikimo yra publikuota. Autorius nemano, kad visapusiškai nušvietė prasmingą, aktyvią K. Pakšto veiklą ir kūrybą, tačiau tikisi, jog prisidėjo prie įdomios, reikšmingos asmenybės geresnio suvokimo ir jos atminimo įamžinimo.

Paklausę „ar žinai, kas buvo Kazys Pakštas?“, dažniausiai išgirsite atsakymą, kad tai buvęs fantazuotojas, keistuolis, tarpukariu siūlęs Madagaskare įkurti atsarginę Lietuvą. Bet žinoti tik tai, tolygu nežinoti apie jį nieko.

Knyga, kurią dabar laikote rankose, atskleis netikėtų faktų ir įžvalgų apie profesorių K. Pakštą, geografijos mokslo Lietuvoje pradininką. Kaip lietuvių tautai grąžinti kadaise turėtą didybę ir garbę? – šis klausimas nedavė jam ramybės, buvo viso gyvenimo ir veiklos variklis.

Archyviniais dokumentais paremta ir retomis nuotraukomis gausiai iliustruota knyga skiriama profesorui Kaziui Pakštui – vienai originaliausių XX a. Lietuvos istorijos asmenybių. Politinės geografijos pradininkas ir aktyvus visuomenininkas, nuolat ieškodamas būdų skausmingoms Lietuvos geopolitinėms problemoms spręsti, pateikė daug stebėtinai naujų ir drąsių idėjų, projektų ir sumanymų. Knygoje atskleidžiamos Kazio Pakšto originalios mintys, tarp Lietuvos ir svečių šalių padalintas ryškus gyvenimas, plačiašakė veikla neabejotinai sudomins istorinės literatūros mylėtojus.

Vilniaus universiteto Rektorius prof. Rimvydas Petrauskas

Knyga yra ne tik apie neeilinę asmenybę ir profesionalios geografijos pradžią Lietuvoje, bet ir apie sudėtingą šalies istorinį laikotarpį, apie lietuvių išeivių susitelkimą išlaikyti tautiškumą, apie vizijas ir gausybę idėjų, kurios aktualios ir šiandien.

Lietuvos geografų draugijos prezidentė Genovaitė Kynė

Knygos skaitytojus sudomins iškili Kazio Pakšto asmenybė, jo pastangos Amerikoje tik pradėjusius kurtis Antrojo pasaulinio karo pabėgėlius lietuvius perkelti į tropikų šalį – Britų Hondūrą. Profesoriaus mintys apie etninio identiteto išsaugojimą svetimose aplinkose yra aktualios ir šių dienų emigrantams kuriant „alternatyvią Lietuvą“ ne vienoje konkrečioje geografinėje vietovėje, o interneto sujungtame plačiame pasaulyje. Rūpestis tas pats – sprendimai kitokie.

Elena Bradūnaitė-Anglickienė, etnologė (Honolulu, Havajai, JAV)

Vyintas Bronius Pšibilskis. Kazys Pakštas ir *atsarginė* Lietuva. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021 – 344 p.

ISSN 2669-2295

ISBN 978-609-07-0647-3 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0648-0 (skaitmeninis EPUB)

Knyga skiriama vienai iškiliausių, unikaliausių pirmosios Lietuvos respublikos ir išeivijos asmenybių – profesoriui Kaziui Pakštui, garsėjusiam savo įžvalgomis, idėjomis, originaliais sumanymais, toli siekiančiais geopolitiniais projektais, vizijomis. Profesionaliosios geografijos, geopolitikos Lietuvoje pradininkas, pirmosios geografų kartos ugdytojas, Lietuvos geografų draugijos įkūrėjas, entuziastingas keliautojas, publicistas, bankininkas K. Pakštas vienas iš pirmųjų suvokė savo tėvynei iškilusias geopolitines grėsmes, kūrė planus tautai ir valstybei gelbėti. Skelbė spartaus moderninimo, vertikalalaus, visų pirma kultūrinio augimo idėjas, savitą lietuviškojo dinamizmo teoriją. Lietuvą ir kitas mažąsias Europos valstybes saugumo ir išlikimo sumetimais ragino jungtis į federacijas ar konfederacijas: Baltijos, Baltoskandijos, Vidurio Europos. Atkakliai siekė nepriklausomoje Lietuvoje vykusią išblaškytą, neorganizuotą emigraciją pakeisti planinga kolonizacija, kuriame nors saugesniame krašte sukurti antrąją, atsarginę Lietuvą, galinčią tapti dar vienu tautiškumo židiniu pasaulyje. Knygoje nušviečiamas profesoriaus K. Pakšto gyvenimo kelias ir veikla, atskleidžiamos reikšmingiausios idėjos, parodomos dažnai beviltiškos pastangos jas įgyvendinti. Leidinys skiriamas visiems tiems, kuriuos domina lietuvių tautos ir valstybės istorija bei ją kūrusios unikalios asmenybės.

VILNIAUS UNIVERSITETAS VISIEMS – tai Vilniaus universiteto leidyklos mokslo sklaidos knygų serija, skirta plačiam skaitytojų ratui. Universiteto mokslininkai, ekspertai, savo srities profesionalai rašo aktualiomis temomis apie įvairias gyvenimo sritis: politiką, išskirtines asmenybes, sveikatą, augintinius. Šios serijos knygos parašytos lengvu stiliumi ir tai jas daro patrauklias ne tik akademinei visuomenei, bet ir visai plačiajai visuomenei, vyresniųjų klasių moksleiviams, studentams, visiems, pasigendantiems išsamų, mokslu ir faktais grįstų žinių įvairiomis temomis.

Serijos knygos:

1. Viktor Denisenko. Propagandos apsupty, 2021.
 2. Marius Smetona, Mantas Milinavičius, Anželika Smetonienė. Lietuvių skalikai, 2021.
 3. Aš ir mano diabetas. Patarimai sergantiesiems ir jų artimiesiems, 2021.
 4. Miha Kovač. Skaityti kaip matyti, 2021.
 5. Vyintas Bronius Pšibilskis. Kazys Pakštas ir atsarginė Lietuva, 2021
-

Redaktorė *Inga Liutkevičienė*

Korektorė *Danutė Petrauskienė*

Dailininkė *Jurga Tėvelienė*

Maketuotoja *Vida Vaidakavičienė*

Vilniaus universiteto leidykla

Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt

Knygos internete: www.knygynas.vu.lt

Mokslo periodikos žurnalai: www.zurnalai.vu.lt

Spausdino „Standartų spaustuvė“

S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius

Tiražas 700 egz.

Kartonas viršeliui *Sumo Black* 2 mm

Priešlapiai *G-Print* 200 g/m²

Vidiniai puslapiai *Munken Pure* 120 g/m²